

Архимандрит Кипријан Керн

БОГОСЛОВСКА ЗАСНОВАНOST ПАСТИРСТВА

Потребе ове науке треба изграђивати у пуној сагласности са основним схватањима православног погледа на свет. Пастирство само по себи представља извесну средину. Пастирствовати у пустињи или затвореништву немогуће је. Живот у заједници, у којој протиче рад пастира, посебан је вид служења Богу. Пастир делује у свету и у друштву људи. Зато је, превасходно, потребно објаснити какав ће бити однос будућег пастира према том свету и према човеку. Треба одредити однос човека према свету. Пастир је дужан да правилно процени тај свет и друштво, који својом бременитошћу притискају човека, вукући га ка земљи, и често одвраћајући од Бога.

Прво питање које стоји пред нама: „шта је свет?“

Ваља признати да је овај термин у богословској литератури нејасан и често двосмислен. Поред свог правога значења, свет се често у богословској литератури употребљава и у својству извесног аскетског појма. Ми ћемо се у првом реду бавити другим значењем те речи, тј. „светом“ као духовно-етичком категоријом, да бисмо се потом осврнули на правилно појмовно значење те речи.

„Свет“, као аскетски израз, представља одређено стање наше душе. То је пре нешто унутар него ван човека. Томе нас довољно учи Свето Писмо и сва патристичка литература.

Код еванђелисте Јована посебно је наглашен однос хришћанског ума према „свету“. „Свет лежи у злу“ (I Јован V, 19). Свет не зна за Бога (Јован I, 10; XVII, 25). Својом мудрошћу он не разуме Бога, — допуњује ап. Павле (I Кор. 1, 21). Пре свега, свет се противи Богу и Христу (Јован VII, 7; XV, 18—19). Према томе јасан је закључак: *немогуће је волети свет и Бога* (I Јован II, 17).

Ако се позабавимо патристичким сведочанствима, видећемо да код њих „свет“ представља свеукупност свега отуђеног (ђаволског) од Бога и добра. Сав свет затрован је грехом и лежи у злу и корову. Но потребан је труд да би се одатле изашло. Греховна је само љуштура овог света. Зло се не огледа у природи и суштини света, него у ономе што свет окружује. Свет није сам по себи зао, него пребива у злу.

Ево неколико одломака из светих отаца, при чему смо намерно одабрали оне најригорозније, изразито аскетске писце, који као да су

призвани да строго и непомириво говоре о тварној природи. Преподобни Исаак Сиријански на једном месту пише: „Свет је заједничко име за све наше многобројне страсти“; „Свет је плотски живот и мудровање плоти“ („Слова“: друго и осамдесетпето). Ава Исаија Нитријски учи: „Свет — то је простор греха. То је арена неприродности; то је испуњење плотских жеља; то је мисао која обмањиво нашаптава да ће човек вечито пребивати у овоме свету. Свет — то је већа брига о своме телу него о својој души. Свет то је заборав да ћеш једног дана отићи из њега . . .” (Добротољубје том III, стр. 372). Свети Марко Подвижник на ово додаје: „Услед наших набујалих страсти заповеђено нам је да мрзимо свет и оно што је у њему. Наравно не у смислу безумног одбацивања творевине Божије, него извора страсти (исто, стр. 529). Теолипт Филаделфијски вели: „Светом се назива страст према чулним стварима и љубав према плоти“ (Добротољубје, V, 176).

Из овога јасно произилази да „свет“ одређен категоријама православне аскетике нити је емпиријски свет нити означава природу и творевину Божију, него пре свега одређену категорију духовности, и то негативну. Твар сама по себи није доведена у питање. У житијним штивицама пуно је места која говоре о љубави подвижника према свеколикој твари. Православној аскетици својствен је радосни космоизам, то-јест пун састрадалне љубави и поштовања према твари.

Правилан однос према твари и доживљају тварног света захтева суштинску исправку употребе ове речи. „Свет“ означава не само „свеукупност страсти“ или „арену греха“ него, пре свега, творевину Божију. Тварни свет је изображење другог нетварног, у којем је Творац саздатељ космоса. У своме огромном богатству, генијални грчки језик изнедрио је и реч „космос“ која је означавала и лепоту. И поред своје палости твар је Божанског порекла. Још пре стварања она се налазила у плану Божанских стваралачких намера. Ова чињеница одражава Божанску структуру света, ванемпиријску реалност, и представља повод настанка „символичког реализма“ светих отаца. Само твар Божанског порекла способна је за освећење и преображење. Ако би свет био сам по себи зао, то би значило да је он творевина зла. По учењу св. Максима Исповедника — зло „није у природи створеног, него у неприродном и неразумном општењу с њим“.

Из православне догматике потребно је схватити најсуштинскије и најтрезвеније изводе. Не треба подозревати оно што Бог не подозрева. Заиста је немогуће правилно исповедати Халкидонски догмат који говори о ваплоћењу Логоса и Његовом силаску у твар (људску природу), а у исто време у животном опиту и схватањима бити манихејац или богумил. Хришћанство је догматски тријумфовало над монофизитством, но како добро веле неки западни историчари, оно није превазишло извесно „психолошко монофизитство“. То гнушање над човеком и светом као творевином Божјом, тј. то „психолошко монофизитство“, неприметно је заразило наше поимање аскетике, литургике, онтологије и етике. Пастир је на првом месту дужан то да уочи, и да се томе свим силама одупре. Нужно је имати у виду одлуке Гангрског сабора (IV век), који је осудио неумерени аскетизам и лажно

богословско пуриџанство, чему заиста нема места у правилном исповедању православне вере.

Неколико мисли савремених писаца и духовника може појаснити оно о чему је до сада било речи. Тако, на пример, француски римокатолички филозоф Jacques Maritain („Humanisme integral“ p.p, 113—118) у историји мисли разликује три изразите јереси: 1) Сатанократска — која учи да је свет сам по себи зао, да је као такав пред неминовном пропашћу, да није пријемчив преображујућој хришћанској светлости. Овом покрету лако се приклонила сва реформација, нарочито секташтво у Русији и неке струје старообредаца; 2) Теократска јерес — сматра да овде у историји свет може постати Царство Божије. То је саблазан Византије а и Руске цркве; 3) Антропоцентрични хуманизам — типа филозофа Огиста Конта, који стреми „лаицизацији Царства Божијег“. Свет јесте и треба да буде само подручје човека. Бога из света треба протерати. Другим речима, ради се о утопијском схватању чистог хуманизма.

У прилог свему овоме — о схватању „света“ и опасности да га олако осудимо — навешћемо одломак из путног дневника једног поклоника Свете Горе Атонске, који је настао средином прошлог века (Архим. Антонин Капустин): „Уобичајено монашко противљење ‚светском‘ носи у себи нешто логички нејасно. За монахе светогорских манастира свет почиње од превлаке (прим. прев. која код Уранополиса и Неа Роде везује полуострво Атос са Халкидиком); келиоти сматрају да је манастир ‚свет‘; за отшелнике келија је ‚свет‘; за затворенике ‚свет‘ је све оно што је ван колибе или пештере. Шта је на основу тога ‚свет‘? Свет — то је друштво људско. Но друштво је сам човек. Куда побећи од самога себе?“

Једна од великих руских жена, игуманија Екатерина (грофица Ефимска) настојатељица и оснивач знаменитог Лесниског манастира, волећи литературу, живот и људе, често је понављала: „Потребно је не само спасавати се од света, него и спасавати свет.“

Да бисмо што боље објаснили богословске основе пастирства потребно је одговорити на једно друго питање. Свештеник — пастир треба, такође, да зна како да успостави однос према човеку.

У тим антрополошким предусловима пастирства — пастира очекују не мале тешкоће. Врло је опасно подати се саблазни упрошћавања задатака, и решавати их лежерно и површно.

Антропологија је наука о човеку, а у неким филозофским системима често је карактерише биологистичка димензија, доживљавајући човека исувише натуралистички, као продукт монадске (затворене) природе, као нервно ткање и као сложено клупко разних физиолошких процеса.

Наука сматра да је човек плен гробне трулежи, по речима Несмелова. Питање које филозофи и богослови постављају не односи се на науку, него на човека, као загонетку. Човек је, пре свега, тајанствени хијероглиф коме је потребна свестрана, мудра и благонаклона одгонетка. Делфијска изрека „познај самога себе“ има незалазну примену и значење. Често је то немогуће логички и рационално аргументовати.

Олако залазимо у сложене антиномије човековог бића, а посебно је опасно доносити пребрзе закључке.

Човек припада духовном и физичком свету и плану бића. Он није и не може бити само проста ствар физичког света, коме припада телом, или пак склоп физиолошких система и процеса, о чему је само узгред било речи. Својим духом и личношћу он одриче тај свет, не подчињавајући се нужности и принуди његових неумитних закона. У уским калупима детерминизма човеку је тескобно и он се извија изнад њих. Против тих закона човек протестује — својом слободом, својом личношћу, својом стваралачком жудњом. Он је противречност постојећих садржаја живота и њихове идеалне примене. У сазнању те и такве противречности крије се загонетка о човеку. Циљ који у животу пред себе поставља сваки човек, не може бити лако остварив. У свету палог Адама тешко је достићи, а често и немогуће, васкрсли свет незалазне Христовске светлости.

Философа, богослова и пастира, пре свега, занима човекова идеална, духовна страна. У томе се и састоје све те тешко разрешиве споне, које чине унутрашњу загонетку човека.

1. *Личност.* У тој области хришћанство је дало најпотпуније решење и разјашњење непоновивог начела запретаног у човеку. У древном паганском свету личност није била разоткривена. Јелинска мисао издигавши се у висине философског сазнања није успела да да ни приближан израз за личност, што се особито показало у време богословских спорова о томе, који су се кретали у оквирима тринитарних и христолошких догмата. Божанско порекло личности поставило је тек хришћанство. Осазнавши Личност, Ипостас Бога, тринитарни спорови дали су богословску основу овом проблему. У делима својих највећих философских умова — Платона и Плотина — Грци су нашли језичко решење у заменици: (*ekastos*), тј. придајући јој строгу индивидуалност. Но све то остало је само заменица, то јест, сурогат имена. Једино правилно богословско схватање Ипостаси, као самосталног „бића у себи“, било је у стању да исправи ту језичку празнину, која је у савременом речнику замењена речју „личност“. То није само нецеловита и поновива индивидуа, део спољашњег амбијента, производ биолошког генетичког процеса, нешто пролазно, некаква цифра — како је натурализам схвата. Напротив, Личност је слика (икона) Божанске Личности, створење Божије, а не производ људске врсте. Она је духовна и припада духовном свету. Личност је, заправо, виши израз духовног бића.

Све те разлике између индивидуе и личности, тако јасно изражене у философији Берђајева, ваља допунити његовим запажањем — да „човек није исечак света, и у свет затворена загонетка и одгонетка („О назначењу човека“, стр. 50). Човекова личност није само производ друштвених околности или природног света, или чак рода и породице. У духовном смислу, сваки човек је непосредно саздање Божије. Према томе, својим истинским пореклом, човек не зависи од целине, од рода или света. Његов дух претходи роду, друштву и свету, и виши је и шири од њих. Он је у стању да их обухвата, прихвата или одбацује. Људске индивидуе чине род и друштво, но човеков дух, његова лич-

ност, није њихов саставни део. Човеков дух може зависити од њих, уколико му се то усхтедне, но ниуком случају није својина тих друштвених организација и није њихов роб. Личност је више од друштва, иначе, настала пре њега и битнија од њега. Поред тога, она је непоновива и не може бити замењена другом „истом таквом“ личношћу. „Таква личност“ уопште не постоји. Постоје „само такви“ отисци, слике, серијски бројеви, као производ какве машине, но свака је личност јединита, уникална, макар их било милијарду милијарди. То су озбиљно дужни да имају у виду и знају сви пастири.

2. Слобода. И као слободно биће човек одражава своје божанско порекло. У њему, као таквом смештен је одблесак Божанске слободе. Све друге заједнице које чине одблесак спољашње делове родова, породица, друштава, стада и сл. хтели то или не, подчињавају се природним законима, по којима су те групе устројене и којима живе; ако жели човек може да устане против тих закона природног бића (изразит је пример монаштво), а такође, и да им се неприкосновено подчињава. Човек увек може по сили божанског порекла и одблеска божанске слободе да одбаци природу и њене законе. Као што пчеле, мрави или друге животиње нису у стању да се супротставе заједници, човек то може. Он, може, дакле да не следи заједницу живота у друштву или роду.

Говорећи о слободи човековој, потребно је схватити да се у богословљу не говори о политичкој слободи, виђеној из перспективе разних народних трибуна или младих бунтовника, него је реч о слободи која треба да постане домен стремљења мисаоног бића, а поготово православног богослова. Циљ те и такве слободе није превасходно у социјалној или политичкој независности, него у слободи људског духа, у односу на све оно што га унижава и лишава божанског засновања. Духовна слобода није оно о чему сањају анархисти и превратници, то није самовлашће, него ослобођење човека од недуховних вредности и свега понижавајућег и подјармујућег. Та слобода је неподчињавање власти зла, греха, и многих искушења, но то је, такође, и слобода од апсолутне власти рода и друштва над религиозним интегритетом човека. Осећање слободе може бити дубоко усађено у човеково биће и његове емоције, а то, у исто време, може бити и веома парадоксално.

а) Како је добро приметио Несмелов, човек може имати потпуно закржљало схватање слободе, јер је то плод веома сложеног процеса мисаоног развоја. Но такво људско стање је неодрживо и несхвативо, јер човек у овом свету делује само у име тог сазнања.

б) Примат слободе у односу на сва друга човекова осећања није превасходан. Човеку је слобода дата принудом, тј. по нужности. Приликом рођења није у ситуацији да бира, да ли ће да се роди у слободи духа, или као роб, или пак као део стада, чопора и слично. Управо ова чињеница представља највећи парадокс слободе.

в) Слобода коју често одбацују сви они који о њој маштају, представља у исто време велико бремене, које је увек спојено са осећањем одговорности, чега се човек лако одриче. То је схватио Достојевски, то знају и префињени инквизитори душа, који уз помоћ „диктатуре

савести" врше пастирску мисију. Лако можемо пасти у заблуду и овакво духовништво (старчество) назвати пастирством, мада са истинским духовништом нема никакве везе. И то је пастир дужан да зна и схвати.

3. *Морално достојанство човека*, такође, представља један од проблема хришћанске антропологије, и он није подложен никаквом упрошћавању. У човеку као лику и подобију Божијем запретано је стремљење ка светости и чистоти, али у исто време, сав животни опит указује на могуће тешкоће и препреке. Ми тугујемо за Небеском Отаџбином, тугујемо после изгнања из раја, али истовремено на својим плећима осећамо огромно бремене које вуче надоле. Нико то боље није осетио од ап. Павла, у VII глави посл. Римљанима, у учењу о два закона — закону ума и закону плоти. Његови укори трајно одјекују, сведочећи опит живота, не само једног човека, него и читавог рода људског, који тежи остварењу закона ума: „не знам шта чиним, јер не чиним оно што хоћу, него што мрзим то чиним“.

Сва хришћанска аскетика стреми, управо, превладавању те антиномије, та два закона, као и остварењу моралне чистоте. На овом путу вребају многе тешкоће, како монаха тако и лаика, а такође и руководиоца људских душа — пастира. Аскетика не можемо сводити на нешто разорно. Познато је да је монаштво своје хришћанско опредељење појачавало трима заветима: нестицања, послушања и уздржања. У самој пракси ова три монашка завета одрицања не могу бити и идеал хришћанског подвижништва уопште. У једном псаламском стиху се вели: „уклони се од зла“, а у другом делу истог стиха „и стварај добро“. Овај стих је у доброј мери остао незапажен. Човек је, пре свега, призван да чини добро, при чему се не мисли само на морално. Заповеђено му је да буде творац, изображавајући на тај начин Творца. По заповести свога Саздатеља и Творца, тај и такав сатворац (човек) дужан је овде на земљи да ствара добра, како морална тако и духовна, затим умна, уметничка, научна, цивилизацијска и сл. Угледајући се на речи Светог Писма: „по лику, и подобију“ тако су стварали и живели најмудрији од старих светоотачких писаца и опитника: св. Григорије Нисијски, блажени Теодорит, Василије Селевкијски, Анастасије Синаит, св. Фотије Цариградски, св. Јован Дамаскин, преп. Григорије Палама.

Човек је дужан да ствара добра, а не само да се уздржава од зла. У својој делатности он се уздиже изнад обичног подражавања, јер није му задато да „врши функцију мајмуна“. У својим оквирима човек је дужан да остварује духовне вредности, вредности лепоте, науке, мисли и сл. Човекове творачке силе могу бити злоупотребљене и у стању су да га доведу до разних изопачења, но исто тако могу бити спасоносна средства преображења унакажених стваралачких сила. „Сублимација“ свих човекових сила, о којима тако много зна савремена психоанализа, у овом случају могу имати значајну примену. И пастир је у стању да у човеку, робу страсти и порока, пробуди дух творца и уметника и да га на тај начин сачува од унија (чамотиње) и безнадежности.

Могли бисмо укратко рећи, да загонетка о човеку, о којој је тако дубоко писао православни мислилац Несмелов, затим римо-като-

лички психолог Јохан Клуг, као и протестантски богослов Емил Брунер, не би смела у пастирству бити ограничена само на моралне категорије добра и зла, светости и греха, јер врло често залази у област страдања и трагедије, конфликта и антиномија. Плотин је још давно рекао: „па човек није у суштини хармонија“, — и то је пре свега дужан да схвати пастир уколико жели мудро да пасе своје стадо, и спасава га од свих савремених парадокса и опасности. Човека није могуће сводити само у границе грешности и праведности, као што то чине многи који се баве том тајном. Овај проблем својом многодимензионалношћу излази из граница моралног богословља, и захтева дубинску хришћанску моралну психоанализу.

Архим. Кипријан Керн, Православна пастирска служба, Париз 1957
16—30.

(превео с руског Ђакон Милорад Лазић)

S u m m a r y

Archimandrite Cyprian Kern

THEOLOGY OF PASTORAL ACTIVITY

The author deals first with the ascetical notion of the “world”, stressing the positive (non-dualistic) value of the joyous “Orthodox cosmism”. It is not enough to flee from the world, but to save the world.

Each human person, as a unique creature of God endowed with freedom and creativity, is to be respected in his / her dignity. The moral categories of sin and righteousness are practically inadequate to describe the situation of a living man.